

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

K. B. Holwerda, Arnhem

De verstokte farao (over Exodus 7-15)

Wie het bijbelbericht over de plagen van Egypte onderzoekt, komt niet heen om het vraagstuk van de *verharding* van de farao. Dat is voor heel wat reformatische en evangelische christenen een beladen onderwerp. Ze hebben er doorgaans een rechtlijnige opvatting over. Ongeveer als volgt: al in 4 : 21 zegt de HERE dat Hij het hart van de farao verhard zal. Dus heeft die koning bij God nooit een echte kans gehad om zich voor Hem te verootmoedigen.

Deze opvatting van verharding door God heeft volgens mijn inzicht het geloof van vele volksstammen belast met een hypotheek die niet bijbels heten mag. En die dan ook ondragelijk is. Gaat U maar na: als de HERE 'zo maar' het hart van een mens verhardt, kun je die HERE dan wel vertrouwen en liefhebben? Je weet toch nooit wat Hij met jou van plan is? Je bent toch niet zeker van Zijn gezindheid tegenover jou?

Dát zit er allemaal vast aan de gedachte dat de farao van de uittocht nooit een echte kans van de HERE heeft gehad. Genoopt en gedoemd zou zijn tot de rol van slachtoffer in een soort kat- en muis-spel. De boodschap van die God van Israël werd hem wel gebracht, maar de antenne ervoor zou de HERE bij voorbaat hebben weggenomen! En keus van buigen of barsten zou hij niet gehad hebben, want het zou bij voorbaat hebben vastgestaan dat het barsten worden zou.

M.i. geeft de Schrift zelf aan dat deze rechtlijnige redenering niet met haar getuigenis strookt.

Drie groepen teksten

Om dit in te zien, moeten we letten op de woorden waarin sprake is van verhardening, (niet-)vermurwen, verstokken. Die vallen in drie groepen uiteen:

- de instructies van de HERE aan Mozes vóór de grote confrontatie met de farao: 4 : 21 v.v. (vgl. 3 : 19 v.v.) en 7 : 3 (vgl. 5 : 24, 6 : 5);
- wat gemeld wordt vóór plaag 1 en ná de plagen 1, 2, 3, 4, 5 en 7 (resp. 7 : 13 v., 7 : 22, 8 : 15, 8 : 19, 8 : 32, 9 : 7, 9 : 34 v.);
- wat gemeld wordt na de plagen 6, 8, 9, bij de aankondiging van plaag 10 en van de catastrofe in de Rietzee (resp. 9 : 12, 10 : 1, 10 : 20, 10 : 27, 11 : 10, 14 : 4, 8, 17).

Zorgvuldige lezing en afweging leert ons – dunkt mij – dat de farao door de HERE *niet* op voorhand tot 'speelbal van Gods toorn' is gedoemd. Maar dat de man zichzelf in de escalatie van zijn prestige-slag met die God van Israël zózeer tot de rol van te-

genspeler Gods heeft bestemd, dat er op een gegeven moment geen weg terug meer was. Meer *mócht* zijn van de HERE!

Instructie aan Mozes

Twee maal is hier sprake van verharding door de HERE. In 4 : 21-23 bij Mozes' terugkeer naar Egypte. En in 7 : 3 voor het begin van Mozes' definitieve confrontatie met de farao. Moeten we die woorden nu zó verstaan, dat de HERE aankondigt, direct te beginnen met het verstokken van farao's hart? Neen, Mozes moet weten wat hem te wachten zal staan. Dat het heel hóóg gaat lopen. Zó hoog dat de HERE – tenslotte – zal zeggen: Mijn zoon Israël! Of úw zoon, farao, god-koning van Egypte! Dat is – weten we – het toppunt van een climax die pas in 12 : 29 wordt bereikt. Het hoort niet bij de begin-fase maar bij de eind-fase! En dát geldt nu m.i. ook van Gods Woord over zijn verharding van farao's hart.

Dat is een zaak van de eind-fase van

Inhoud

- 329 Ds K. B. Holwerda,
De verstokte farao
- 330 Drs W. G. Rietkerk,
Egypte en India
- 332 R. Venderbos,
Het ontstaan van het
gereformeerd jeugdwerk
- 333 Ds J. Kranenburg,
Pastorale Notities
- 334 H. Algra,
Boekbespreking

het conflict! Ik meen dan ook dat het onjuist is deze woorden zo te lezen, alsof de HERE *van meet af aan begon* het hart van die farao te verharderen. Daar begon God niet mee! Dat deed de koning zelf!

Vóór plaag 6-7

Ik stel dat we in deze woorden het proces van het verzet van de farao tegen God tot ontwikkeling zien komen. Zijn hart verhardt, is onvermurwbaar, hij laat het niet vermurwen, staat er. Al opponerend tegen de HERE bereikt hij een punt waarop hij niet meer terug kàn! Hij wordt – zeggen wij ook! – de gevangene van zijn eigen halsstarrigheid. Dat máákt God dan ook zo. Als hij zich dan beslist niet buigen wil, mág hij van God tenslotte niet meer! Zijn hardnekkigheid die eerst zijn keus was, wordt dan de straf die God hem oplegt. Iets dergelijks in 2 Thess. 2 : 10 v.: mensen die de waarheid niet wilden geloven, krijgen van de HERE een kracht van dwaling gezonden waardoor zij de leugen móeten geloven!

Ná plaag 6-7

De overgang naar het stadium dat 329

God zijn hart verhardt, komt voor de farao na plaag 6 (9 : 12). Nog eenmaal is er sprake van zelfverharding, na plaag 7 (9 : 34 v., zie echter 10 : 1). Maar dan is het ook afgelopen, zoals de HERE 10 : 1 uitdrukkelijk aan Mozes aangeeft. Compleet met het heilige doel dat Hij met dit geduchte werk van Hem heeft, vs 2.

Men zal zich afvragen: is er ook een aanwijzing voor dat er een proces van zelfverharding door de farao op gang is gekomen, waarbij tenslotte bij de HERE de maat vol raakt? (Men vergelijk voor de uitdrukking 'de maat vol' Gen. 15 : 16! M.i. is daar sprake van een soortgelijk verhardingsproces bij de Amorieten.)

Zo'n aanwijzing is er. En wel in 9 : 15 v. Pas daar, bij de aankondiging van de 7e plaag, zegt de HERE waarom Hij zijn nu onbekeerlijk geworden tegenstander nog laat bestaan. Hij had hem kunnen wegvagen, zegt God, maar Hij doet dat niet omdat vriend en vijand aan het oordeel dat hem te wachten staat zullen zien wie de HERE is. De farao die denkt aan zijn stand verplicht te zijn de God van dat volkje Israël te trotseren, zal nu moeten dienen om de Naam van die God heerlijk te maken.

Besluit

Zorgvuldige lezing van het relaas van Exodus leert ons m.i. *niet* dat de HERE 'zo maar' de farao verhardde. Maar dat er een – door God aan Mozes aangekondigd – proces op gang kwam dat niet *begon* maar *eindigde* met verharding van 's konings hart door de HERE.

In een eerder artikel vestigde ik de aandacht op wat Barbara Tuchman in haar boek 'Mars der dwaasheid' schrijft (Opbouw jrg. 32, no. 21, p. 169). Zij ziet een 'mechanisme der dwaasheid' werken in de geschiedenis. Waardoor er een stadium komt waarin dwazen ondanks goede raad en waarschuwing van de fatale gebondenheid aan eigen dwaasheid niet meer los kunnen komen. Dat is wat we ook hier in Exodus vinden. Alleen, in Exodus wordt het betuigd door een 'mens Gods, door de Heilige Geest gedreven'. In Tuchman's relaas wordt het waargenomen van de kant van de mens.

Mij dunkt: een belangrijk gegeven over 'de hand Gods in de geschiedenis'!

En – misschien wel véél belangrijker! – niemand hoeft te vrezen dat de HERE 'zo maar' het hart van een mens verhard zou!

W. G. Rietkerk, Utrecht

Egypte en India

Het doel van dit artikel is u iets te vertellen over de voortgang van het evangelie in deze twee delen van de wereld, waar de christelijke kerk moedig een weg zoekt te midden van een mohammedaanse of (in India) hindoestaanse cultuur. Ik was persoonlijk nooit betrokken geweest bij de kerk in deze landen en heb het als een bijzonder voorrecht ervaren daar de afgelopen maanden kennis mee te mogen maken. Tegelijk voel ik mij door deze contacten ook verplicht. Wij zouden zoveel méér kunnen doen om onze zusterkerken en medechristenen in deze landen te ondersteunen. Daarom schrijf ik dit artikel. Wij leren uit het N.T. om niet provinciaal of lokaal over de kerk te denken. In Colossensen 1 : 6 schrijft de apostel Paulus met vreugde: „immers in de hele wereld draagt het Evangelie vrucht en wast het op, zoals ook bij u, sedert de dag, dat gij het gehoord hebt en de genade Gods in waarheid hebt leren kennen.” Ik heb nooit geweten dat er bijvoorbeeld in Egypte zo veel levende evangelische gemeenten bestonden. Daarom geef ik u dit reisverslag door met dezelfde verbaasde ondertoon als waarmee Paulus de Colossenzen schrijft: over héél de wereld draagt het vrucht en wast het op!

M.E.R.F.

Deze afkorting komt niet uit een kabouterboek maar uit Cyprus. Daar waren wij deze zomer te gast, toen wij kennis maakten met Egyptische medechristenen. Dat kwam zo. Op Cyprus heeft de Orthodox Presbiteriaanse Kerken in Amerika een zendingsschool. Zij zochten naar wegen om in de Arabische landen het Evangelie uit te dragen en zij zonden daarvoor allereerst een Egyptische zendeling naar het Midden Oosten n.l. Victor Atallah. Hij koos Cyprus als zijn uitvalsbasis omdat de Arabische landen zelf geen zendingen toelaten. Op Cyprus verzorgt hij via de radio uitzendingen in het Arabisch en die worden via Monte Carlo in alle Arabische landen uitgezonden. Hij is een levendig, en zeer toegewijd christen die is opgeleid aan het Westminster Seminary en de Arabieren aanspreekt met een gereformeerd evangelie.

U zult u afvragen wat dat is, nu, daaronder versta ik een bijbelse boodschap, die laat zien hoe het hele leven wordt veranderd door de waarheid van het Evangelie. In onze taal gezegd: Christus' Koningschap over alle terreinen van het leven. Victor krijgt gemiddeld per maand 1000 brieven als reactie op zijn uitzendingen. U begrijpt, het is een heel werk die te beantwoorden.

Augustinus-programma

Al gauw bemerkte Atallah dat hij met dit werk veel verder zou komen als hij de al in de Arabische landen aanwezige christenen kon motiveren en ondersteunen. Daarvoor heeft hij een Evangelisch-Studie-Centrum in het leven geroepen waar hij kader-vorming geeft aan leiders van christelijke kerken in de Arabische landen. Dat werk staat sinds 1986 onder leiding van de Nederlands/Canadese predikant dr Jack Hielema. Het kreeg de naam van Augustinus omdat deze immers ook in deze landen 1600 jaar geleden grote invloed uitoefende. Deze dominee Hielema nodigde mij uit om deze zomer mee te werken aan zo'n kadertraining voor Egyptenaren. Daar stond ik dan voor 19 Egyptische christenen. Ik had zelfs van het bestaan van een evangelische kerk in Egypte nog nooit gehoord, dus het was hard nodig voor mij dat ik hier was.

Kopten en evangelischen

De lessen gaf ik in het Engels en werden in het Arabisch vertaald, onder het blazen van de windvanen, want het was er loeiheet in augustus. Toch spraken er verschillende van hen Engels – en zo hoorde ik van het bestaan van zeker 100 kerken en kerkjes die door zen-

dingswerk uit de Koptische kerken en de mohammedaanse wereld ontstaan zijn sinds de vorige eeuw. Officieel heet het dat de Kopten in Egypte zo'n 8 procent van de bevolking vormen, maar Atallah schat het werkelijke getal christenen op 20 procent – dat is 14 miljoen. Er was onder de cursisten ook een Koptische dokter, maar de anderen waren afkomstig uit de evangelische kerken die enkele honderdduizenden leden heeft. Zij vertelden mij dat ze zich vergeten voelden door de wereldkerk. Zij zijn een verdwijnende minderheid in een islamitische samenleving en worden op tal van punten gediscrimineerd. Bestuurlijke functies of invloedrijke posten zijn voor hen niet toegankelijk. Er is geen eigen onderwijs. Wie niet meespeelt in het spel van steekpenningen en financieel bedrog kan er geen zaken doen. Het viel mij dan ook op dat de meeste cursisten leraar of dokter waren. Zij ervaren de altijd hen omringende Islam als bedreigend en verdrukend, maar beseffen dat het nog slechter kan zijn, want er is officieel godsdienstvrijheid en (zoals bleek) konden allen vrijuit ook universitaire studies volgen. Wat opviel in het contact met hen was: een spontaan en blijde manier van geloven, veel gevoel voor humor, maar ook het ontbreken van meer volwassen en gevormd christelijk nadenken.

De Islam geeft een totaal-visie op het leven, de christenen neigen zich terug te trekken in kleine cellen met een eigen geloofsbeleving, maar zonder toepassing van het Evangelie op het hele leven.

Daar wil de M.E.R.F. verandering in aanbrengen en het belegt ook cursussen over christen-zijn in de samenleving, ethiek, andere godsdiensten, bijbelse leer etc. Het is een werk wat onze bijzondere steun verdient. Daarom geef ik graag enige informatie over M.E.R.F.-Nederland: Het werk op Cyprus wordt vanuit Nederland hoofdzakelijk gesteund door – hoe kan het anders – M.E.R.F.-Nederland. Voorzitter is de heer B. Kappe, directeur van de christelijke basisschool 'It Fondemint' te Surhuisterveen.

De heer Kappe: „Het werk op Cyprus verdient een brede steun. We willen als christenen vanuit verschillende kerken elkaar ontmoeten in dit werk.”

Uit welke kerkgenootschappen komen de bestuursleden? „De bestuursleden zijn NH, Geref. (syn.) en Chr. Geref. Het gaat echter om onze gemeenschappelijke basis.”

Wat is de basis? „Het historisch Christelijk geloof, zoals dit uitgedrukt wordt in de vroege oecumenische geloofsbelijdenissen en de belijdenisgeschriften die voortgekomen zijn uit de Calvinistische reformatie. We willen het Bijbels houden”, aldus Kappe.

Voor algemene informatie over bijvoorbeeld het lidmaatschap en voorlichtingsprogramma's: M.E.R.F.-Nederland, Postbus 4139, 6710 EC Ede. Giro 4657424.

Hielema (rechts) en Atallah voor het studiecentrum op Cyprus: „We moeten de handen ineenslaan”.

India

Niet lang na onze reis plus vakantie op Cyprus werden mijn vrouw en ik en nog een andere medewerker van het Engelse l'Abri voor de eerste l'Abri-conferentie in India uitgenodigd. Die werd gehouden in Mussoorie aan de voet van de Himalaya.

Na de aankomst in New-Delhi reisden wij acht uur per auto door stad en land. De cultuurschock was groot. Nergens ben ik zo door de armoede van mensen aangegrepen. De leider van de conferentie was Vishal Mangalwadi. Hij was zelf lange tijd in het Zwitserse l'Abri geweest en daarna teruggegaan naar zijn land met een nieuwe visie om Christus' barmhartigheid uit te dragen en gestalte te geven in het economische en politieke leven. Hij zei ons in de auto hoe onvoorstelbaar het is dat er in India honderden miljoenen mensen leven in uiterste armoede, geknecht en uitgebuit in een hindoe-geloof met een suprematie van de Brahmanen, die maar 3 ½ procent van de bevolking uitmaken. Het hindoe-geloof is de basis voor het Kaste-systeem wat de armen arm laat – met de vage hoop dat zij bij een volgende reïncarnatie in een hogere bestaansvorm terugkomen. Over de apartheid in Zuid-Afrika staat de hele wereld op zijn kop – terwijl het hooguit 20 miljoen mensen raakt, maar over deze geestelijke apartheid in India spreekt geen mens, terwijl het honderden miljoenen betreft!

Project voor arme boeren

Vishal heeft zich sinds jaren ingezet voor de arme boeren uit de onderste lagen in India. Hij vertelde ons van zijn aardappelmeel-project. Omdat de arme boeren geen koelhuizen hebben moeten zij hun aardappelen in één maand verkopen en zijn de prijzen laag. Daarom heeft hij hen geleerd om met eigen middelen de aardappelen in aardappelmeel om te zetten die zij het hele jaar door voor veel hogere prijzen verkopen kunnen. Zijn inzet voor de armsten wordt hem niet in dank afgenomen. „Vishal”, zei zijn eigen zuster pas geleden: „je verliest je naam als je je voor deze 'untouchables' blijft inzetten.” Bij de laatste verkiezingscampagne is hij een keer opgepakt en gevangen gezet en ik kan het geloven dat de machthebbers ter plaatse niet blij met hem zijn. Hij hekelt het hele zogenaamde sociale systeem dat boeren eerst subsidieert om ze daarna via een schandalig lage economisch gestuurde marktprijs af te romen.

l'Abri

Deze verhalen hoorden wij in onze twee keer acht uur durende autorit, terwijl hij behendig koeien en kuilen in de weg ontweek en wij versteld stonden over het krioelende verkeer van fietsers, mensen, riksja's, honden en apen.

De vijf dagen tussen de twee ritten waren bezet met de conferentie waar ongeveer 50 mensen bijeen waren gekomen, die heel erg blij waren met de films van Schaeffer die wij in de avon-

den toonden en de lectuur van boeken en de lezingen. Dit is dan ook de hoofdreden dat ik u in Opbouw met dit reisverslag lastig val: er moet in India iets worden opgebouwd. Er is voor de meeste christenen daar in heinde en verre geen christelijke boekhandel te bekennen. Ieder boek dat de Bijbel nieuw of breder uitlegt, iedere studie die hen helpt bij het vormen van een inzicht in de samenleving van bijbelse beginse-len wordt door hen met zo'n gretigheid ontvangen dat ik mij gedrongen voel om daar iets voor te doen. Er is heel weinig geld. Westerse prijzen voor onze boeken zijn onbetaalbaar. Een bedelaar loopt met een verheerlijkt gezicht weg als je hem één rupia geeft, d.i. 15 cent. Wij hebben zeer intensieve dagen gehad met lezingen en discussie vanaf 8.30 uur tot 's avonds laat. Over de betekenis van de wetgeving van Mozes voor vandaag, over toekomstverwachting, en ideologieën over de bijbel-se visie op de overheid, en de uitgangspunten van de Calvinistische Wijsbegeerte van Dooyeweerd.

Studiecentrum

Na afloop van de conferentie is besloten tot de oprichting van voorlopig een

heel bescheiden l'Abri studiecentrum. Daar willen wij goede literatuur, de l'Abri cassettes en films samenbrengen en voor Indiase prijzen ter beschikking stellen. Vishal's vrouw Ruth Mangalavedi wil dat beheren en ook zijn er plannen om seminaries en week-ends te beleggen. Het is alles in de knop – maar nu mijn vraag aan u: zou u niet willen overwegen of u een bijdrage zou willen geven voor dit l'Abri Resource Centre in India. Wij vragen voor ons-zelf nooit geld – maar hier betreft het een bijdrage die het ons moet mogelijk maken om hen te helpen, die zelf geen geld hebben voor het eenvoudigste boek. Vishal wordt in zijn hulp aan de armen – m.n. in zijn organisatie van een kindertehuis door de Stichting Redt Een Kind gesteund. Ook dat is goed belegd geld. Wie een keer een van die tehuizen gezien heeft temidden van het arme Indiase land zal wel alles willen geven om dat werk te steunen. Maar: het verzenden van boeken, cassettes en videobanden ligt weer méér op onze weg. Dus als u dat wilt steunen stort dan iets op giro 2069742 van l'Abri-Utrecht, met vermelding *India*. U dient daarmee de opbouw van zuster gemeenten in voor ons onvoorstelbare omstandigheden.

R. Venderbos, Oegstgeest

Het ontstaan van het gereformeerd jeugdwerk

Op 25 oktober j.l. was het honderd jaar geleden, dat in Amsterdam „de Nederlandse Bond van Jongelingsverenigingen op Gereformeerden Grondslag” (afgekort: de N.B.v.J.V.o.G.G.) werd opgericht. De start was weinig belovend: de bond werd opgericht door de afgevaardigden van slechts acht verenigingen. Er werd dan ook nauwelijks aandacht aan geschonken. Laat staan dat er betekenis aan werd toegekend. Het was eerder zo dat men er meewarig wat om gniffelde. Dachten die jonge jongens – want jong waren de oprichters – het gereformeerde bondswiel uitgevonden te hebben? Een grapjas wist de afkorting van de naam van de bond uit te leggen als: „Niets Betekenend Jongens-Vermaak over Grootvaders Godsdienst”. Nee, de nieuwe bond werd bepaald niet met enthousiasme begroet.

De oorzaak van dit gebrek aan instemming en enthousiasme laat zich verklaren tegen de historische achtergrond.

Gezapig

Het kerkelijk leven maakte in het begin van de 19e eeuw een geweldige inzinking door. Men was in de ban van het rationalisme en de „resultaten” van de wetenschap. De vrijzinnigheid vierde hoogtij: alles mocht geleerd worden in de kerken, als het bij wijze van spreken maar niet te orthodox was. „Het Woord des Heren was schaars in die dagen” schrijft Algra in zijn *Het wonder van de negentiende eeuw*. Van een leven uit geloof was dan ook nauwelijks sprake. Men leefde bij de regels van het burgerlijk fatsoen. En de grootste zonde leek haast te zijn, dat je je ergens druk over maakte. Dat hoorde niet, je moest iedereen vrijlaten en zelf het goede

voorbeeld geven door de gulden middenweg te bewandelen. Bij een dergelijke gezapige levenshouding kwijnt de liefde voor God weg. De band met Hem wordt steeds losser om op den duur helemaal te verdwijnen.

Het was dan ook geen wonder – hoewel, goed beschouwd was 't dat natuurlijk wel! – dat er bij velen grote behoefte ontstond naar het levende, onvervalste evangelie. Omdat ze dat in de kerk niet konden vinden, verenigden ze zich buiten de kerk in zgn. „gezelschappen” om samen het Woord van God te lezen en elkaar te onderrichten. Daar beoefende men niet alleen de band met elkaar, maar vooral ook de band met de levende God. Die persoonlijke band met

God kwam van lieverlee steeds meer centraal te staan. Men trok zich als het ware hoe langer hoe meer terug uit de kerk en de samenleving om zich bezig te houden met de vraag, hoe een mens zalig kan worden. Menig gezelschap werd dan ook steeds „vromer”, geloofs-ervaringen werden uitgewisseld en bekeringsgeschiedenissen verteld. De aandacht voor het Woord kwam soms in het gedrang door de aandacht voor het individuele zieleheil.

Overigens, hoe fijn het ook was om in het gezelschap te verkeren: men sloot zich daarin niet op. Vanuit deze kringen is heel veel goed werk gedaan voor de armsten in de samenleving, en verder voor wezen, geestelijk gehandicapten, alcoholisten, gevangen, etc. Drijfveer voor dit werk is vooral het geven van een goed christelijk getuigenis om zo mensen te trekken tot het evangelie en tot bekering te brengen.

„Redden, dat was de leus!”

In deze sfeer zijn ook de eerste algemeen-christelijke jongelingsverenigingen (CJV) ontstaan. Deze verenigingen waren niet kerkelijk gebonden, en verbonden zich met elkaar in het Nederlandsch Jongelings Verbond. Dit verbond sloot zich weer aan bij het zgn. Wereldverbond, dat werd opgericht in 1855. Over de doelstelling werd gezegd: „De christelijke jongelingsverenigingen hebben ten doel jongelieden te verzamelen, die Jezus als hun Heiland aanzien, naar de regel van de Schrift hun leven begeren in te richten en bereid zijn voor hun deel aan de uitbreiding van het Rijk Gods te arbeiden”. Doel van de verenigingen is dus de evangelisatie. De jongens moesten van de straat gehaald worden om ze in de sfeervolle lokalen van de CJV's in aanraking te brengen met het evangelie. Het belangrijkste was dat men tot bekering kwam en de ziel behouden werd.

Treffend is in dit verband, dat in het gedenkboekje dat ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van het verbond verscheen de periode van 1853-1890 getypeerd wordt met: „Redden, dat was de leus!” In de jaarverslagen van verenigingen uit die periode valt dan ook meer dan eens te lezen, hoeveel vrienden hebben uitgesproken, dat zij Jezus gevonden hebben als hun Verlosser.

Om nieuwe leden voor de vereniging te werven door middel van bekering legde men een behoorlijke ijver aan de dag. Voor effectieve methoden ging men ook in de leer bij het *Léger des Heils*, dat op „methodistische” wijze inmiddels al heel wat mensen had weten te bereiken. Waren de jongelingen eenmaal binnen het lokaal, dan werd men vergast op allerlei stichtelijke lectuur en vooral ook gezelligheid en ontspanning binnen de eigen, christelijke kring.

Deze verenigingen opereerden vrijwel los van de kerken. Het waren haast klei-

ne kerkjes op zichzelf. Voor een aantal leden waren de samenkomsten van de CJV ook een uitstekend alternatief voor de kerkdiensten, waarin ze zich al dan niet om legitieme redenen niet thuisvoelden. Toch was er het nodige in beweging binnen de kerken, hetgeen naar buiten kwam in de Afscheiding en de Doleantie. Her en der ontstonden gereformeerde kerken. De gevolgen voor de jongelingsverenigingen lieten niet lang op zich wachten.

Niet evangeliseren, maar studeren

Twee jaar na de Doleantie (1886) was de oprichting van een bond van *gereformeerde* jongelingsverenigingen een feit.

Deze verenigingen rekenden het niet tot hun taak om te evangeliseren. Gegeven het kerkelijk verval vonden de oprichters van de nieuwe bond het weliswaar begrijpelijk, dat de CJV deze taak op zich genomen had, maar uiteindelijk was het principieel niet juist. Evangelisatie is niet een taak van een particuliere vereniging, maar van de kerkelijke gemeente.

Een ander hoofdpunt van kritiek was dat het NJV de jongelingsvereniging onvoldoende stimuleerde tot de studie van Gods Woord. Men was op de CJV alleen maar bezig met de bijbel om vroom gesticht te worden. De godsdienstige beleving stond centraal ten koste van de bijbelstudie. En als jonge gere-

formeerden zagen de oprichters van de nieuwe bond, dat echte godsdienst meer is dan godsdienstigheid: de HERE God wil op alle terreinen van het leven geëind worden. Op de J.V. – zo stelden ze – moeten we bezig zijn met het Woord, niet om vroom getrouwt te worden maar om zo bekwaam te worden voor de taken die op ons wachten. Dus ook: niet mediteren maar studeren.

De nieuwe bond wilde af van de fragmentarische manier van bijbellezen, waarbij de bijbel alleen maar wordt gelezen vanuit de behoefte aan persoonlijke troost en zaligheid. De bijbel moest weer opengaan als de lamp voor onze voet op alle terreinen van het leven, plechtstatig geformuleerd als boek dat de beginselen geeft voor Kerk, Staat en Maatschappij.

De J.V. is ervoor om samen als jongeren bezig te zijn met Gods Woord om je zo voor te bereiden op je toekomstige taken als volwassenen. Want de Heer is niet alleen de Heer van de zondag, maar van alle dagen van de week...

J. Kranenburg, Rolde

Pastorale Notities

Matheid en kneuterigheid

Al enkele keren heb ik op bezorgde toon horen zeggen dat er in veel gemeenten een zekere matheid heerst. Zelf kan ik dat vanaf de resevebank niet zo goed beoordelen, maar van jonge collega's hoor ik opmerkingen die op ontmoediging wijzen omdat gemeenteleden en met name de jeugd zo moeilijk warm te krijgen is voor dingen die met ons eigenlijke kerk-zijn te maken hebben.

Toch moet niemand denken dat er onder ons geen activiteit is. Integendeel.

Er vallen mij nog al eens plaatselijke kerkblaadjes in handen en je moet eens lezen waar je in de kerk allemaal aan mee kunt doen. Een kleine bloemlezing (en zomaar uit het hoofd hoor!): je kunt volleyballen, aan een autopuzzeltocht meedoen, of aan een zeilweekend, voetballen tegen een genabuurde kerk, wadlopen, zelfgemaakte kinderkleding showen, gezond koken, klaverjassen (had u niet gedacht zeker?), een

gecostumeerde gemeentedag bezoeken en er waren zelfs ergens plannen voor een danscursus, maar dat schijnt te zijn uitgelopen op volksdansen. Er is veel en veel meer, maar het gaat er maar even om dat u het gonzen van alle activiteiten hoort.

Nu heb ik maar de indruk dat die twee verschijnselen zich tegelijkertijd voordoen, dat ze parallel gaan: het optreden van een zekere matheid rondom het eigenlijke, en een grote levendigheid in allerlei nevenactiviteiten, want zo zou ik al die evenementen toch willen noemen. Of dat dan allemaal niet mag?

Jawel. Er mag zoveel. Ik zou er zelfs geen behoefte aan hebben om van hieruit leerstellingen naar die dansavond te werpen, al zou ik er zelf niet warm voor lopen. Maar wat ik maar niet begrijp is dat al die activiteiten plaats vinden onder het mom van gemeente-zijn en zelfs van de beoefening van de gemeenschap der

heiligen. Ik kan het wel hebben als de buurtvereniging mij nodigt voor een avond volleyballen om zodoende de onderlinge band te bevorderen, maar ik kan het niet hebben als ik word gevraagd om gecostumeerd op een gemeentedag te komen om zo de gemeenschap der heiligen te beoefenen. Dat is vrome klets en aan de gemeente zijn andere wegen gewezen om de gemeenschap der heiligen te beleven. Bovendien wordt het mij zo te kneuterig in de kerk.

Er zal toch onder ons niet gedacht worden dat wij de matheid rondom het hart van ons kerk-zijn kunnen bestrijden door allerlei zaken, die met kerk-zijn niets te maken hebben, al mag het allemaal best?

Ik kan mij voorstellen dat je in de kerk iemand ontmoet die graag schaaft of die helemaal weg is van vissen. Maar als ik met een broeder een ochtendje ga vissen ben ik niet bezig met het beoefenen van de gemeenschap der heiligen en als die broeder mij onder het vissen steeds zou afleiden met verhalen over de kerk zou ik tot hem zeggen: let een beetje op je dobber, morgen wil ik wel weer met je over de kerk praten.

Aktueel

De centrale plaats van de bijbel op de J.V.'s is van geweldige betekenis geweest. Verschillende generaties zijn door het werk van deze J.V. gevormd, en zijn – met alle fouten en gebreken – als zoutend zout bezig geweest in de samenleving.

Daar valt een heleboel over te zeggen, waarvoor nu de gelegenheid ontbreekt. Vandaag leven we in een heel andere tijd van 100 jaar geleden. Toen had de J.V. een heel andere plaats dan de jeugdvereniging van nu. Het was toen voor velen een informatie- en studiecentrum, waar je ook leerde vergaderen en discussiëren en natuurlijk inleidingen schrijven. Vandaag zijn er vele andere scholings- en informatie-mogelijkheden. De jeugdvereniging is één van de vele mogelijkheden geworden, en ondervindt behoorlijk concurrentie van bijv. de sport, TV en andere ontspanningsmogelijkheden.

Daarbij wordt de centrale plaats van de bijbel als het gezag-hebbende Woord van God van verschillende kant aangevochten.

Ter rechterzijde wordt de betekenis beperkt tot het individuele zieleheil: als je je hart maar geeft aan Jezus, dan kan je niks gebeuren al vallen de atoombommen om je heen... En ter linkerzijde waar de bijbel wordt gezien als bundel van inspirerende geloofservaringen, waaruit je naar eigen behoefte kunt putten.

Wezenlijk verschillen de vragen van vandaag niet van die van een eeuw geleden. Het uitgangspunt dat de Jongelingsbond toen koos, kan ook vandaag nog het uitgangspunt zijn voor het jeugdwerk binnen onze kerken. Daarom formuleerde de Stichting Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk bij haar oprichting in 1985 als doel: „de bevordering van de bestudering van Gods

Woord en de toerusting vanuit Gods Woord tot het leven van alledag."

Themadag: Beloofd is beloofd

De terugblik op het ontstaan van het landelijk georganiseerd gereformeerd jeugdwerk geeft ook aanleiding om nog eens met elkaar na te denken over het onderwerp *geloof en ervaring*.

Daartoe heeft de stichting NGJ op zaterdag 19 november a.s. een themadag belegd onder het motto „Beloofd is beloofd”.

In de ontmoeting met allerlei evangelische groeperingen krijgt de *ervaring* van het geloof steeds meer aandacht. Het gaat op de themadag om de vraag hoe de bijbel hier nu over spreekt. Geloven is immers leven uit de beloften van God. Maar hoe sluiten Gods beloften aan bij wat een gelovige in de praktijk ervaart? Heb je iets aan je geloof? Ervaar je er iets bij?

Over dit soort vragen gaat het op de themadag, die in Nijkerk gehouden zal worden. Sprekers zullen zijn drs A. van Heusden, ds W. Smouter en de heer C. Huizinga. De dag wordt geleid door de heer P. C. van Wijk. Omdat het NGJ zich ook betrokken weet bij de herdenking van het 100-jarig bestaan van het gereformeerd jeugdwerk, heeft ze gemeend de dag een feestelijk tintje te moeten geven. Als u komt zult u begrijpen wat daarmee bedoeld wordt. En u begrijpt dan tegelijkertijd iets van de toegangsprijs (f20,- en voor werkenden het dubbele, terwijl er voor groepen reductie mogelijk is). De dag is zowel bestemd voor jongeren als voor ouderen. Voor verdere inlichtingen en/of opgave kunt u terecht bij de heer D. v. d. Molen, Socratesstraat 58, 7323 PG Apeldoorn, tel. 055-664609. De uiterste opgave-termijn is verlengd tot 8 november.

Ter gelegenheid van dit „eeuwfeest” verschijnt er ook een speciaal nummer van Verkenning. Hierin zijn o.a. enkele grepen uit de geschiedenis van het jeugdwerk, en interviews met C. Huizinga en P. C. van Wijk opgenomen. U kunt dit nummer bestellen bij Joke Vos-Nieuwoud, Stolkstraat 42-III, 1059 XX Amsterdam, tel. 020-153770.

De schrijver van dit artikel is bestuurslid van de Stichting NGJ en redactiesecretaris van „Verkenning”, hij schreef dit artikel overigens op persoonlijke titel.

Geachte abonnée,

Om de exploitatie van ons blad sluitend te maken heeft het bestuur van de Persvereniging Opbouw twee besluiten genomen.

- a. Het abonnementsgeld wordt met ingang van 1 januari 1989 verhoogd tot f55,- per jaar.*
- b. De verschijning van ons blad verandert van een wekelijkse oplage naar een tweewekelijks blad van dubbele omvang. Het aantal regels blijft voor u gelijk.*

Voor velen van u grijpen deze wijzigingen in op uw leespatroon. Opbouw lezen is voor velen van u een deel van de zondagsviering. Wij achten dit een groot goed. Wij moesten vanwege financiële redenen hiertoe overgaan.

Blijf ons werk trouw. Werf met ons, nieuwe abonnées. Wordt lid van de Persvereniging die de exploitatie van het blad suppleert. Het aantal abonnées stijgt, maar nog niet genoeg. Met meer lezers kunnen wij meer doen!

Het bestuur

Boekbespreking

In de 'Alpha en Omega-reeks' (een waardevol initiatief van C. en E. J. van Baardewijk uit Wezep) verscheen onlangs voor de tweede maal een brochure van de hand van G. Brouwer. De titel is 'Vaders en zonen'. Dit (9e) deeltje gaat over de verhouding tussen de generaties. De auteur legt vooral de nadruk bij de rol van de vader in de samenleving en constateert dat het gezag van de vaders in veel opzichten verdwenen is (het vaderloze tijdperk).

Misschien is wel het meest opvallende in deze brochure de positie van de vrouw: zij speelt nauwelijks een rol. Men kan tegenwerpen dat het boekje gaat over 'vaders en zonen'. Naar mijn mening is het echter niet juist om de rol van de vader zo te aksentueren ten koste van de rol van de moeder. De auteur stelt dat de vader-rol te maken heeft met leiding en steun; dit wordt ook door veel hedendaagse psychiaters bevestigd. Maar dat de vader ook als eerste in aanmerking komt voor het bieden van geborgenheid is een grote onderwaardering van de positie van de moeder, zeker aan het begin van het kinderleven. Juist door de moderne westerse mens wordt dit belang van de moeder voor het kind vaak onderschat.

Napoleon wordt genoemd als krachtig leider, die na de chaos van de Franse revolutie als vaderfiguur fungeerde. Ten onrechte noemt de schrijver Ludwig van Beethoven als bewijs dat ook in Nederland mensen grote verwachtingen van Napoleon hadden: deze komponist heeft nooit in Nederland ge-

woond. Verder noemt Brouwer na Napoleon (o.a.) Lenin, Stalin en Hitler. Zij rezen op uit de chaos en vervulden de vader-rol. Het zijn goede voorbeelden, al zou ter nuancering moeten worden toegevoegd dat ook in een land waar orde en discipline heersen sprake kan zijn van een 'vaderloze' cultuur wanneer de autoriteit niet steunt op innerlijke overtuiging. Met andere woorden: orde alleen is niet voldoende en kan zelfs riskant zijn.

Het beeld van 'het lege huis' kan ik volledig onderschrijven. Het is hetzelfde gevaar als bij het occultisme dreigt: wanneer mensen innerlijk 'leeg' zijn, dreigt een ander die mens 'in bezit' te nemen.

Na de eerste bladzijden gaat Brouwer over op een meer algemeen betoog. Daarin neemt hij het vooral op voor ouders die kritiek ondervinden van hun kinderen. Dat is niet ten onrechte: die kritiek doet pijn en is soms ongenueanceerd hard. 'Vaders en zonen' zou echter aan overtuigingskracht hebben gewonnen wanneer de schrijver gebruik zou hebben gemaakt van het door Ds C. G. Geluk gehanteerde onderscheid tussen 'ouderschuld' en 'ouderpijn' ook heeft hij onvoldoende oog voor de psychologische aspecten van puberteit en adolescentie. Hoewel de auteur jongeren én ouderen oproept hun eigen houding kritisch te bezien ontkom ik toch niet aan de indruk dat de auteur vanuit een 'defensieve houding' schrijft: ouders moeten verdedigd worden tegen kritische jongeren. Ter relativering kan worden opgemerkt dat deze reeks vooral is bedoeld voor jongeren; zij moeten inderdaad ook in hun houding worden

aangesproken. Toch gaat er (door dit defensieve karakter) veel aan overtuigingskracht verloren. Ook de soms wat al te 'stevige' woordkeuze en het niet helder opgebouwde betoog (er wordt nogal wat bij gehaald) doen de boodschap geen goed. Hoewel de auteur regeltjes het werk noemt voor „cijferende, zeurende neuzelaars” zou het aangeven van een aantal konkrete, positieve mogelijkheden voor jongeren in deze tijd de inhoud beter tot zijn recht hebben doen komen.

Brouwer heeft een belangrijk onderwerp aangesneden, dat hij vanuit bijbelse visie wil bestuderen. Het laatste deel, waarin de schrijver oproept om 'lichtdragers' te zijn is het sterkste deel van de brochure. Ontferming is daarbij een sleutelwoord. Dat is een boodschap die we allemaal ter harte moeten nemen.

De deeltjes uit de 'Alpha en Omega Reeks' kunnen besteld worden door overmaking van f3,75 (per stuk; inclusief porto) op bankrekening 69.20.60.316 t.n.v. C. en E. J. van Baardewijk, Wezep (N.M.B., postrekening 83.45.86).

Soteria is een blad dat zich „een platform voor evangelische theologische bezinning” noemt. Het verschijnt 4 maal per jaar.

Het juni-nummer (5/2) bevat een aantal lezenswaardige artikelen. Met bijzonder veel interesse heb ik de (helaas door een aantal zetfouten ontsierde) bijdrage van dr. J. J. Suurmond over 'Zelfaanvaarding in het pastoraat' gelezen. De auteur noemt een aantal 'beroepsrisiko's' van predikanten. Zo wijst hij erop dat de predikant vaak denkt altijd beschikbaar te moeten zijn. „De pastorie wordt als een aquarium, waarvan het glas maakt dat alles ook nog eens extra wordt uitgegroot”. Sommige predikanten vragen zich – aldus Suurmond – vertwijfeld af wat hun inbreng is „op de overvolle markt van welzijn en geluk”. Predikanten zijn overal een beetje goed in (een beetje psycholoog, een beetje maatschappelijk werker, een beetje leraar). Hoe vertaal je echter je theologische kennis in een *praktisch belang*? Als iemand echt hulp nodig heeft gaat hij toch weer naar de specialist... Ook noemt hij de behoefte aan waardering en erkenning. „Zolang je geen gekke dingen doet, hoor je niets. De beloning voor goed werk is: stilte”.

Suurmond gaat (o.a. aan de hand van Erikson's begrip 'intimiteit') diep in op enkele spanningsvelden waar veel predikanten voor komen te staan. Wel besteedt hij m.i. te weinig aandacht aan een aspect van het predikantschap dat binnen de Gereformeerde kerken centraal staat: de Woordverkondiging. Voor wie de moed in de schoenen zou

zinken: Suurmond wijst nadrukkelijk een opening 'naar boven' aan: gebruik maken van de vele gaven die God aan de gemeente geeft en de zelfaanvaarding, omdat Christus ons liefheeft. Een artikel dat ik iedere predikant kan aanbevelen, maar niet alleen predikanten! Bert Westland schreef een artikel over „H. Kraemer en Gemeenteopbouw”. De schrijver komt tot de konklusie dat de bezielende idealen van Kraemer (o.a. over de actieve plaats van ieder gemeentelid) binnen de Nederlands Hervormde Kerk niet zijn verwezenlijkt. Zo spreekt hij van een „log bestuursapparaat met veel vergaderingen en evenzovele rapporten die komen en gaan”. Een verzuchting die ook wel eens in onze (minder 'georganiseerde') kerken wordt geslaakt.

Hannie Rosingh schreef een boeiend theologisch portret van de schrijver C.S. Lewis. Wie over deze auteur, die ook binnen onze kerken bekendheid geniet, iets wil lezen vindt hier een beknopte levensbeschrijving en een bibliografie van meer dan 20 uitgaven. Evangelisatie heeft binnen de kerken zelden prioriteit. Wat daarvan de oorzaak is is een aparte discussie waard (ds J. M. Mudde heeft hier al eens een aanzet toe gegeven). In Hongkong werd een kongres gehouden over wat genoemd wordt 'de belangrijkste taak van de kerk in deze wereld'. Het juni-nummer van Soteria bevat een uitgebreid verslag van de konklusies.

Twaalf boekbesprekingen vullen de rest van het 44 bladzijden tellende tijdschrift. Opvallend is het slot van de bespreking van 'Bij-tijds leren geloven' (over de rechterflank van de reformatische kerken). De auteur roept op tot een soortgelijk onderzoek binnen de evangelische gemeenten. Hij vraagt zich af of er binnen deze groepering niet evenzeer sprake kan zijn van een groepsgebonden geloof, waardoor de persoonlijke groei in het geloof belemmerd wordt.

Losse nummers van Soteria kosten f8,50. Uitgever is Uitgeverij Merweboek, Postbus 217, 3360 AE Sliedrecht.

H. Algra, Den Helder

Ontvangen boeken

Drs R. A. Keizer, Wetten ten leven; Gods wijheid voor het economisch leven. Alpha en Omega-reeks nr. 10. 26 blz., f2,- ISBN.

Uitg. C. en E. J. v. Baardewijk, Wezep. Te bestellen door overmaking van f3,75 op rek. 69.20.60.316 t.n.v. C. en E. J. v. Baardewijk, Wezep.

Kees van Baardewijk, Ha, elke dag feest! Gedachten en invallen. 56 blz., ISBN 90-6651-091-9. uitg. Van den Berg, Kampen.

KOLOFON

Redaktie

Drs H. Algra
T. Hoekstra
Drs H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds K. Muller
Ds E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redaktie:

Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15, 8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17, 3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie:

Postbus 84, 3956 ZS Leersum. Tel. 03434-54288. Gironummer 404945 t.n.v. Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min. f25,- contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

(bij vooruitbetaling):
f55,- per jaar of f30,- per half jaar. Voor studenten f44,- per jaar. Buitenland f79,- per jaar of f99,- per luchtpost.

Advertentieprijs:

50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist. Tel. 03404-22452. Postbus 244, 3700 AE Zeist.

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Hengelo (Ov.)

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op drs J. de Jonge, predikant van de kerk van Zeist.

Regio Dordrecht-Gorinchem

Door de regio Dordrecht-Gorinchem is na onderzoek tot de ambtsdienst toegelaten kandidaat F. H. Blokhuis, be-roepen predikant te Hardinxveld-Giessendam.

Ned. Geref. Kerk van Hardinxveld-Giessendam

Op zondagmorgen 13 november 1988 zal kandidaat F. H. Blokhuis worden bevestigd als predikant van de gemeente Hardinxveld-Giessendam door ds L. W. G. Blokhuis te Wapenveld.

Deze bevestiging vindt plaats om 09.30 uur in het Herv. Centrum, Talmastraat 9. De intrede vindt plaats op zondag 13 november 1988, in de Gereformeerde Kerk, Stationsstraat 20.

De intrededienst vangt aan om 14.30 uur.

Na de dienst is er gelegenheid voor nadere kennismaking.

Het adres van ds F. H. Blokhuis luidt: Venusstraat 75, 3371 TN Hardinxveld-Giessendam, tel. 01846-11037.

Ned. Geref. Jongeren Contact

17 december organiseert het Nederlands Gereformeerd Jongeren Contact te Amsterdam een forumdiscussie.

Forumleden zijn: drs H. de Jong, drs A. Kamsteeg en drs A. G. Knevel.

Discussieleider: dhr. G. P. Beukema. Onderwerp: Samenwerking ondanks kerkelijke verdeeldheid.

Plaats: Het Pieter Nieuwland College, Nobelweg 6, Amsterdam.

Tijd: 15.30 uur.

Uit breder kring

Theologische Hogeschool Apeldoorn

Op de studiedag, die 17 november 1988 gehouden zal worden, hoopt prof.

dr W. H. Velema te spreken over „Ethiek bij Calvijn” en drs W. Meijer over „Sodom en Gomorra”.

Het eerste college begint om 10.30 uur en het is de bedoeling uiterlijk 16.00 uur de bijeenkomst te beëindigen. Meer gegevens ontvangen de predikanten en oud-leerlingen van de Theologische Hogeschool, die voor deze dag uitgenodigd worden, via een circulaire.

Zinvol reizen met de stichting Oost Europa Kontakt

In 1989 hoopt de stichting Oost Europa Kontakt een aantal reisvakanties naar Oost-Europa te organiseren. De reisgids 1989 is inmiddels gereed.

Belangstellenden kunnen deze gids schriftelijk of telefonisch bestellen bij het sekretariaat van de stichting (postbus 233, 6880 AE Velp, tel. 085-649908).

In eerste instantie richt de stichting zich op jongeren vanaf 18 jaar. Vakantiebestemmingen zijn ondermeer: Hongarije, Roemenië en Tsjecho-Slowakije. Naast het vakantieplezier, hopen wij de jongeren op verantwoorde wijze kennis te laten maken met de wereld van de lijdende kerk in Oost-Europa.

Nieuwe hogere beroepsopleidingen management

EDE – De Hogeschool „De Vijverberg” te Ede heeft van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen toestemming gekregen voor de start van een hogere beroepsopleiding op het gebied van personeelswerk en -management (HBO PW/PM).

De nieuwe studierichting kan zowel in voltijd- als in deeltijd-structuur worden gevolgd. In principe duurt de opleiding vier jaar. Studenten worden voorbereid op een loopbaan in functies als personeelschef, adviseur personeel & organisatie en bedrijfsopleiding functionaris.

De Vijverberg heeft reeds opleidingen tot welzijnswerker (studierichtingen Maatschappelijk Werk, Inrichtingswerk en Sociaal Cultureel Werk), verpleegkundige (HBOV/VHBOV) en leidinggevende in de gezondheidszorg (kaderopleiding).

Deze opleidingen kennen, evenals de nieuwe studierichting, een voltijd- en deeltijdvariant.

De Vijverberg heeft een protestants christelijke identiteit; de grondslag is die van de gereformeerde gezindte.

Met overtuiging

Het NEDERLANDS DAGBLAD is een unieke krant, met een boodschap die zich uitstrekt tot alle facetten van het leven.

De inhoud van het ND wordt gekleurd door de Bijbel, als richtsnoer voor het dagelijks leven. Daarom heeft het ND ook een boodschap voor u, voor jou. Een boodschap met overtuiging.

Wilt u daar meer van weten? Vul dan de bon in.

☐ Voor een speciale prijs neem ik een proefabonnement op het Nederlands Dagblad. Ik krijg de krant dan vier weken lang voor maar f 11,50.

☐ Ik neem een abonnement op het Nederlands Dagblad en betaal:
☐ per kwartaal f 72,-
☐ per jaar f 282,45

Wacht met betalen tot na ontvangst van onze acceptgiro.

Naam:

Straat:

Postcode:

Woonplaats:

Telefoon:

Deze bon in open, ongefrankeerde enveloppe zenden naar:
Nederlands Dagblad, Antwoordnummer 1004, 3770 VB Barneveld.
U kunt ook bellen: 03420-90041, Afd. Abonneeservice.

OB

Nederlands Dagblad

Gereformeerd gezinsblad